

חינוך חינוך מלידה

אסתי קירמאיר

כסוציאל-דמוקרטים עלינו לזכור
שפתרון מקיף לתחום החינוך לגיל הרך
מצריך הסתכלות על מכלול של נושאים
שמערכת רווחה ציבורית אוניברסלית
צריכה לתת עליהם את הדעת: איכות
הטיפול בילדים וחינוכם, אבל גם אורך
וגמישות יום העבודה, אורך חופשת
הלידה, שכר הנשים, היקף פעילות
מעונות היום, עלותם להורים, שעות
הפעילות שלהם ותנאי ההעסקה של
העובדות בהם.

קריאה לחינוך ציבורי חינוך מלידה

באחת ההפגנות של "צעדת העגלות" אמרה ענת רוזיליו, מחובילות המאבק, שמבחינת המדינה הילדים נולדים, למעשה, בגיל שלוש

כפברואר האחרון ילדתי את בתי השנייה. אחרי ההתרגשות של החודש הראשון מהתינוקת החדשה והטיפול בה ניגשתי למשימה המרכזית הניצבת בפני כל אימא עובדת טרייה - למצוא מסגרת לבתי כדי שאוכל לחזור לעבודה בתום חופשת הלידה. מטפלת לא באה בחשבון, כמובן, בגלל העלות הגבוהה, וכמי שמאמינה במערכת הציבורית, התחלתי להתקשר למוסדות החינוך הציבוריים (הסמייציבוריים ליתר דיוק כפי שארחיב בהמשך) באזור מגורי. ולא היה מקום. אחרי שבמעון התשיעי אליו פניתי אמרו לי בזלזול "זה לא זמן טוב בשנה ללדת, מה את לא יודעת?" הרמתי ידיים. פניתי לשוק הפרטי. כפי שתמצאו מוגניות שירות בקווים בהם נוסעים האוטובוסים ולא במקומות אחרים, כך גם בחינוך לגיל הרך - השירות הפרטי הולך אחר השירות הציבורי. המערכת הפרטית לא היתה ערוכה ברובה

לקלוט את בתי באמצע השנה. כמעט בכל המסגרות אליהן פניתי לא היה מקום, או שהיתה דרישה להתחייבות לשנה נוספת לאחר השנה הנוכחית (הם חששו, בצדק, שמי שנרשם באמצע השנה כי אין לו מקום במערכת הציבורית ירצה לעבור אליה בשנה הבאה).

במהלך חיפושי אחרי מעון לבתי נחשפתי באופן ישיר גם למציאות חסרת היציבות והמייאשת של הנשים העובדות בשוק החינוך הפרטי לגיל הרך. למשל, מפעילות משפחתון פרטי שבו שלושה ילדים עלולה לאבד את יציבותה הכלכלית ושליש מהכנסתה אם אמו של אחד התינוקות תפטר ותוציא את תינוקה מהמשפחתון במהלך השנה, תופעה שעל פי שיחותי עם מטפלות רבות מתרחשת לעיתים מזומנות. חוסר היציבות הוא, אם כן, פועל יוצא של חוסר היציבות של נשים בשוק העבודה באופן כללי.

<<<

אסתי קירמאיר היא חברת יסו"ד, יו"ר העבודה בירושלים ואמא לשתי בנות מתחת לגיל שלוש // דוא"ל: estikb@gmail.com

<<< כמובן שנחשפתי גם לחוסר הפיקוח והתנאים הקשים בשוק הפרטי: למשל, משפחתון בו אישה אחת מטפלת ב-12 תינוקות; בתים פרטיים שאינם מותאמים בטיחותית לשהות ילדים; חוסר בתכנית חינוכית ועוד. במופעים הפחות קיצוניים מדובר רק בתנאים לא מיטביים: המשפחתון בו בתי נמצאת כעת נמצא בקומה השלישית. המטפלת במשפחתון לא יכולה להעלות ולהוריד את הילדים ולהוציא אותם מהבית לכל פעילות שהיא. כלומר, הילדים "כלואים" בבית 5 ימים בשבוע, כל יום במשך כל 9 שעות הפעילות. באין אלטרנטיבות אחרות, 2 אימהות נוספות ואני בחרנו בזו (בלי לגרוע מההערכה ליחסה ואישיותה של המטפלת).

נולדים בגיל שלוש

מסתבר אם כן שהיכולת של אישה להשתתף בשוק העבודה לאחר חופשת הלידה רחוקה מלהיות מובנת מאליה. מבחינת המעסיק, היא אמורה לחזור ולעבוד אחרי קצת יותר משלושה חודשים, אבל לא מבחינת נטל הטיפול בילדים. הכיסוי לחינוך ילדים המובטח כיום, הוא של חינוך חינוך מגיל שלוש, וגם זאת לאחר שוועדת טרכטנברג הוציאה את החוק מהקפאה של שנים בחוק ההסדרים. הסדר זה טרם נבחן, ובכל מקרה הוא חלקי - חינוך עד השעה 13:30, ולאחר מכן בתשלום מלא (כ-900 ש"ח לחודש עד השעה 16:00). באחת ההפגנות של "צעדת העגלות" אמרה ענת רוזילי, ממובילות המאבק, שמבחינת המדינה הילדים שקופים לחלוטין, ולמעשה נולדים בגיל שלוש. השאלה המתבקשת היא: ובכן, איפה בדיוק יהיו הילדים עד גיל שלוש? ה"סידור" בו האם נשארת בבית לטפל בילדים בגיל הרך עדיין מקובל מאוד. האם הגיוני שהפתרון המקובל של החברה כולה לנושא הטיפול בגיל הרך יהיה פשוט "הנשים יישארו בבית ויטפלו בילדים"? האבסורד מתעצם כמובן אם נזכור שחופשת הלידה בתשלום - כלומר, פרק הזמן שבו האישה נשארת בבית עם תינוקה והמדינה לוקחת אחריות מימונו - מסתכם בישראל ב-14 שבועות (כשלושה חודשים וחצי). אם כן, ב-32.5

מוסדות
מכווני-חינוך,
לעומת מקומות
אכסון לילדים,
הם מקומות
שאנשים ישמחו
להפקיד בידיהם
את הילדים
שלהם

החודשים הנותרים עד להתחלת "חינוך חינוך" האם היא למעשה עובדת מדינה בלי שכר המטפלת בדור העתיד. כדאי כמובן להזכיר שחופשת הלידה ברוב המדינות המתועשות ארוכה בהרבה מבארץ ואורכת חצי שנה ומעלה. ה"סידור" הזה ממשיך להיות ה"סידור" הדומיננטי גם לאחר התחלת חינוך החובה, אשר אינו מכסה את שעות העבודה ודורש "תפירה" יום יומית: סיום מוקדם של העבודה, סידורי צהרונים, עזרה מסבים (בואו נודה, סבתות) ועוד. תופעה זו גוזרת מצד אחד אפשרות לעבודה אך ורק במשרה חלקית עבור רוב הנשים; ומצד שני, הדבר דוחק את הגברים לשעות עבודה ארוכות ואינטנסיביות יותר על מנת למלא את הפער הכלכלי שנוצר. ניתן לשאול כמובן מה המנגנון שמייצר וחוזר ומייצר את הבחירה בכך שהאישה תישאר בבית עם הילדים. במחקר יש לכך התייחסויות שונות. האם הגורם המרכזי הוא תפיסות המגדר הרווחות בחברה? לחלופין אפשר שהפערים בשכר בין גברים לנשים גורמים לכך שהחלטה על הקטנת המשרה של האישה היא ההחלטה המשפחתית ההגיונית ביותר. למול האפשרות השנייה ישנה טענה מחקרית שעצם האפליה בשכר נובעת מכך שנשים נמצאות פחות שנים ופחות זמן בשוק העבודה בעקבות הטיפול בילדים. אין צורך להכריע בין האפשרויות הללו, שכן הקשר והשפעה הדדית בין התפיסות המגדריות המקובלות למבנה שוק העבודה ברור ומובן מאליה. יש להגביר, אם כן, את החינוך לגמישות בתפקידים המגדריים במשפחה ובשוק העבודה, אך לא כתחליף למאבק לשיפור היכולת של נשים לקחת חלק בשוק העבודה בוהוה ולשיפור היכולת של גברים לקחת חלק בגידול ילדיהם.

מעונות היום נכון להיום

בשנת 2010 רק 100 אלף ילדים מתוך 470 אלף ילדים בגילאי 0-3 זכו להירשם למעונות מופקחים. האימהות של 370 אלף ילדים עמדו בפני שתי ברירות: לשלם הון תועפות למעון פרטי או מטפלת או להישאר בבית ולאבד פרנסה.

מה הם "המעונות המפוקחים"? מדובר למעשה בארגונים שלא למטרות רווח ועמותות, חלקם ותיקים מאוד (ויצו ונעמ"ת הן החשובות שבהן), שמפעילים מערכת חינוך לגיל הרך והמדינה מסבסדת אותם. אם כן, זהו סידור "סמי-ציבורי". בנוסף לכך קיים מערך נרחב של משפחתונים המופעלים באחריות משרד התעשייה המסחר והתעסוקה הנכללים אף הם בחינוך המפוקח (העובדות של משפחתוני התמ"ת הקימו איגוד גדול ומשמעותי במסגרת "כוח לעובדים" אך זה סיפור שראוי להרחיב עליו בהזדמנות אחרת).

לא רק שהמעונות המפוקחים מכסים רק כ-20% מהילדים, הסיפור האישי שלי מלמד שלמערכת אין "רזרבות" והיא לא בנויה היטב לקלוט ילדים במהלך השנה. כאשר אישה אשר יכולה לחזור לעבודה באמצע שנה לא חוזרת לעבוד כי אין לה פתרון עבור התינוק, מדובר בנוק כלכלי לה ולמשפחתה, וכן, מבחינת רבות, גם למשק. כמעט 70% מהנשים העובדות מרוויחות 4,000 ש"ח או פחות; חלקן בשל העבודה במשרות חלקיות, אך רבות פשוט מקבלות שכר מינימום. אם רוב הנשים עובדות בשכר

מה שהיינו מצפים מגן ומבית ספר נכון גם לגיל הרך. כמובן שכל אלו דורשים השקעה כלכלית גדולה בהרבה של המדינה.

מסגרות חינוכיות, לעומת מקומות אכסון לילדים, הם מקומות שאנשים ישמחו להפקיד בידיהם את הילדים שלהם. כך, מ"שירות סעד לנוקקים וחסרי ברירה", החינוך לגיל הרך יכול להפוך לשלב הראשון במערכת חינוך יציבה וכך גם להוות פתרון תעסוקתי טוב יותר להרבה נשים וגברים.

איך לתקן?

הפרמטר הראשון דרכו צריך לבחון את פעילותם של מעונות יום ציבוריים הוא התאמה לשעות העבודה ולחופשת הלידה. חלק מהמסגרות החינוכיות נסגרות ב-13:30, כאשר הדרישה הבסיסית כיום היא עבודה עד 17:00. אם ניצור מעונות יום הפתוחים עד השעה 13:30, בדומה למצב בגילאי 3 ומעלה, יום העבודה של נשים יתאים את עצמו לשעות המעונות והן ידחקו לחצאי-משרות. במקביל, הגברים ידחקו למשרות וחצי. אם יוקמו עוד מוסדות לחינוך ילדים בגיל הרך, חלקם באזורי התעסוקה המרכזיים לנשים, יותר נשים יכלו להשתלב בשוק העבודה באופן מיטבי. האם יש להמשיך לקיים את המערך הסמי-ציבורי הקיים ולחזק אותו או לחתור למערך ציבורי בתחום הזה, כמו במערכת הבית ספרית? לשם כך דרושים עיון והעמקה נוספים שהם מעבר להיקפו של המאמר הזה. ברור שהאחריות על התחום צריכה לעבור למשרד החינוך, ויחד אתו צריכה לבוא קפיצת מדרגה משמעותית בתחום ההכשרה, הפיקוח והתקצוב.

לבסוף, עלינו כסוציאלי-דמוקרטים לזכור שפתרון מקיף לתחום החינוך לגיל הרך מצריך הסתכלות על ממכלול של נושאים שמערכת רווחה ציבורית אוניברסלית צריכה לתת עליהם את הדעת: צרכי התינוקות והפעוטות, אורך וגמישות יום העבודה של נשים וגברים, אורך חופשת הלידה, שכר הנשים, כיסוי מעונות היום, עלותם להורים ושעות הפעילות שלהם. ///

את המעונות למעין "מקומות אכסון" לילדים. כיוון שכך, האחריות על התחום אינה של משרד החינוך, אלא של משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה. סדרה שלמה של מחקרים בשנים האחרונות מראה שההשקעה בחינוך בגיל הרך היא השקעה משתלמת ביותר למדינה. בשורה התחתונה, מחקרים רבים קובעים כי כל שקל שיושקע בחינוך בגיל הרך יחזור למדינה בריבית נאה בטווח של עשרים שנה מהמסים שישלמו המתחנכים כאנשים בוגרים. מדובר באחת ההשקעות הבטוחות ביותר שהמדינה יכולה לעשות. אם כן, יש טעם לדבר לא רק על משך הזמן שפועלים מוסדות החינוך לגיל הרך וכמה ילדים יש בהם, אלא גם על האיכות החינוכית שלהם. דאגה לאיכות החינוכית אומרת שלמוסדות הללו צריך שתהיה תכנית לימודים מסודרת (מותאמת גיל, כמובן). גם עבודה עם צבעי ידיים היא תכנית לימודים, פיקוח פדגוגי והסמכה מסודרת לעובדות והעובדים שדומה להסמכת המורים במערכת החינוך - כלומר תואר ראשון רלוונטי. בנוסף, יש צורך להסדיר את תנאי העסקה בתחום ולחלץ את העובדים (העובדות) בו ממשטר הארעיות. במילים אחרות, כל

**אם ניצור
מעונות יום
שפתוחים עד
13:30, יום
העבודה של
נשים יתאים את
עצמו לשעות
המעונות והן
ידחקו לחצאי-
משרות.
במקביל,
הגברים ידחקו
למשרות וחצי**

נמוך, הן מן הסתם מסתמכות בעיקר על תחבורה ציבורית בהגעה למקום העבודה, ואילו מרבית המעונות (המפוקחים, הפרטיים וכמובן גם המשפחתונים) נמצאים באזורי מגורים, רחוק ממקומות העבודה באזורי התעשייה והמסחר. כאשר מקום העבודה מרוחק 45 דקות עד שעה נסיעה באוטובוס מאזור המגורים, מרחק המעון ממקום העבודה הופך גם הוא לגורם המקצר את יום העבודה של נשים. לבסוף, המחיר שמשלמים בישראל על המעונות המפוקחים הוא גבוה באופן יחסי למדינות ה-OECD. המחיר הממוצע של מעונות יום לגיל הרך שבאחריות המדינה במדינות ה-OECD (למשפחה עם שני ילדים) הוא 17% מהשכר הממוצע במדינה. בישראל המחיר (נכון ל-2008) הוא 31% מהשכר הממוצע. השכר הממוצע, כדאי להזכיר, גבוה משמעותית מהשכר של רוב הישראלים.

בין תעסוקת נשים לחינוך לגיל הרך

כאן כדאי לשים דגש על ממד נוסף: בישראל נהוג להתייחס למעונות היום כפתרון לתעסוקת נשים, מה שהופך